

“DESTAN RİVÂYETLERİ”NE DAYALI HAYATI VE HİKMET YÜKLÜ EDEBÎ HÜVİYETİ İLE:

AHMET YESEVÎ

ÖNDER GÖÇGÜN*

11. yüzyılın ikinci yarısında, Batı Türkistan'ın Çimkent şehrinin doğu kesimindeki Sayram kasabasında, İbrahim adlı bir şeyhin oğlu olarak dünyaya gelen bu şairimiz yedi yaşında iken babasını kaybeder ve ablası Gevher Şehnaz ile beraber Yesi şehrine gelerek oraya yerleşir¹. Hayatı hakkındaki bilgilerimiz, çoğunlukla mutasavvıf kişiliğiyle bütünleşen ve ucu Hz. Muhammed'e ulaşan “destan rivâyetleri”ne dayanan Ahmet Yesevî'nin, hikmet dolu hayat çizgisi, şöyle bir seyir takip eder:

“Hz. Peygamber'in savaşlarından birinde, ashâbı aç kalır ve kendisinden yiyecek ister. O da Allah'a dua eder ve bunun üzerine Cebrail tarafından Cennet'ten hurma getirilir. Hurmalar yenirken bir tanesi yere düşer. Cebrail, Hz. Muhammed'e:

“— Bu hurma, ileride Türkistan'da dünyaya gelecek ümmetinizden Ahmet Yesevî'nin kısmetidir.” tarzında bir haber verir. Hz. Peygamber, ashabına, “içlerinden birisinin bu vazifeyi üzerine almasını” teklif eder. Hiçbiri cevap vermez. Yalnız, Arslan Baba, “bu vazifeyi yerine getirebileceğini” söyler. Bunun üzerine Hz. Muhammed, Arslan Baba'ya hurmayı verir ve Ahmet Yesevî'yi nasıl bulacağını tarif ederek:

“— Benden sonra, Ahmet adlı bir çocuk doğacak. O, ümmetimin seçkinlerindedir. Git, O'nu bul ve bu hurmayı kendisine ver. Ayrıca terbiyesi ile meşgul ol; iyi bir şekilde yetişmesini temin et” der. Hz. Peygamber'in duası ile uzun yıllar yaşamış bulunan Arslan Baba, seneler sonra Türkistan'a gelerek, Yesi'de okula gitmekte olan yetim Ahmed'i bulur ve selâm verir. Çocuk selâmı alırken:

“— Baba, emanetiniz hani?” deyince, Arslan Baba şaşırarak:

“— Sen, bunu nereden biliyorsun?” diye hayretle sorar. Bunun üzerine küçük Ahmet:

* Prof. Dr., Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dekanı.

¹ Hazini, *Cevâhirü'l-Ebrâr min Emvâci'l-Bihâr*'ın tek yazma nüshasından naklen: Prof. Dr. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar* 2. bsk. Ank. 1966, s. 21.

“— Allah bana bildirdi!” cevabını verir. Böylece, aradığını bulduğundan emin olan Arslan Baba, O’nun terbiyesi, eğitimi ile meşgul olur. Bu sayede, yüksek bir olgunluk mertebesine ulaşan küçük Ahmet, yavaş yavaş etrafta şöhret kazanmaya başlar. O arada, Yesevi adında ve kışı Semerkant’ta, yazı da Karacuk dağında avlanarak geçiren Türkistanlı bir hükümdarla tanışır. Bu dağın çok dik, sarp, girintili, çıkıntılı olması yüzünden gönlünün dilediği gibi avlanamayan hükümdar, onu yıkararak kaldırmaya çalışır. Bu maksatla, Türkistan’ın bütün velilerini toplar. Onların üç gün boyunca el bağlayıp, niyazda bulunmalarına, Allah’a yalvarıp yakarmalarına rağmen dağa hiçbir şey olmaz. Sebebini araştırırlar ve:

“— Memleketteki âriflerden, velilerden gelmeyen var mı?” diye soruştururlar. Ahmet Yesevi’nin, “yaşı küçük olduğu için çağırılmadığı” anlaşılır. Hemen, Sayram’a adamlar gönderip çağırırlar. Çocuk, ablasına danışır. O da:

“— Babamızın vasiyeti vardır. Senin ortaya çıkma zamanının gelip gelmediğini belli edecek şey, babamızın mâbedi içindeki bağlı bir sofradır. Eğer onu açabilirsen, artık ortaya çıkabilirsin!” der. Bunun üzerine küçük Ahmet, babasının mâbedine gider ve sofrayı açar. Böylece, artık ortaya çıkma zamanının geldiğini anlar. O sofrayı alarak, hemen Yesi şehrine gelir. Bütün evliyai orada hazır bekler bulur. Sofrasındaki tek bir tane ekmeği, orada hazır bulunan ve sayıları doksandokuzbin’e ulaşan evliya ile askerlere paylaşır; ekmeğe hepsine yeter. Herkes, bu kerameti görünce çocuğun büyüklüğünü daha iyi anlarlar. Öte yandan Ahmet, babasının hırkası için de dua eder. Onun bir duası ile birdenbire gökten seller boşanır, her yer suya gark olur. Bütün velilerin, şeyhlerin seccadeleri suyun üstünde yüzmeye başlar. Hepsini bağırsıp, Allah’tan bu tufanın durmasını, yağmurun dinmesini niyaz ederler. Küçük Ahmet, başını hırkasından dışarı çıkarır. O anda, fırtına diner, yağmur durur, güneş açar. Bir de baktıklarında Karakucak dağının ortadan kalkmış olduğunu görürler.

Bu keramet karşısında hükümdar, küçük Ahmet’ten ikinci bir ricada bulunur ve kendi isminin, dünyada ebediyen kalması için yardımını ister. O da:

“— Her kim bizi severse, senin adınla birlikte ansın!” tarzında dua eder.

İşte bundan dolaydır ki, o günden itibaren Ahmet, “Hoca Ahmet Yesevi” diye anılmaya başlar.

Daha sonra, Arslan Baba’nın irşadı, tavsiyesi ile Buhara’ya gider. Oradaki tanınmış bilginlerden, âriflerden Şeyh Yusuf Hemedânî’ye intisap

ederek, kendisini iyice yetiştirir, olgunlaştırır. Bu şeyhi vefat edince, tekrar Yesi'ye döner ve büyük bir tekke ile Yesevî tarikatını kurar. Şöhreti, bütün dünyaya yayılır.

İslâmiyet'in, “Herkes, kendi emeği, gücü ile geçimini sağlamalı, kimseye yük olmamalı” emri gereğince, Hoca Ahmet Yesevî, bütün müridlerine örnek olacak şekilde tahtadan kaşıklar yontarak, kepçeler yaparak geçimini temin eder. Bir taraftan da ibadet ve dualarına devamlı talebelerini yetiştirir, halkın bilgilenmesi, gelişip olgunlaşması, ahlâken yükselmesi, öte yandan İslâmiyet'in yayılıp, kökleşmesi yolunda büyük gayretler sarfeder. Kendisine gelen hediyelerin ise, bir tekine bile dokunmadan yoksullara dağıtır².

1166 yılında hayli yaşlanmış olarak, Yesi'de hayata veda eden Ahmet Yesevî'nin, daha çocuk yaşta ölen İbrahim adlı bir oğlu ile Gevher Şehnaz isminde bir kızı olmuştur. Soyu, Gevher Şehnaz'la gelişerek, uzun yıllara şöhretle ulaşmıştır. Nitekim, 18. yüzyıl İmparatorluk Türkiye'si'nin yetiştirdiği ünlü Seyahatnâme yazarı Evliya Çelebi, kendisinin Gevher Şehnaz vasıtasıyla Hoca Ahmet Yesevî'nin torunlarından olduğunu söyler. Köprülülük; Semerkant'lı şair Şeyh Zekeriya ile Üsküp'lü Mevlid yazarı Şair Atâ ve daha birçok mutasavvıf şairin de, Ahmet Yesevî'nin torunlarından olduğu iddialarını kaydetmektedir³.

Ahmet Yesevî'nin hikmet yüklü edebî hüviyetine gelince:

Çeşitli göçebe Türk boyları arasında İslâmiyet'in yayılıp, kökleşmesi, tasavvufun benimsenip, esaslarının kabul edilmesi yolunda ilk Türk tarikatını kurarak, 12. yüzyılın sade, tabii Türkçesi ve hece vezni ile hikmetli şiirler söyleyen Hoca Ahmet Yesevî, eserlerini bir bütün hâlinde biraraya getirmemiştir. Nihayet, 15 ve 16. yüzyıllarda, gayet ince duyuş ve düşünüşün ifadesi olan hikmet yüklü bu şiirler, *Divan-ı Hikmet* adını taşıyan “şiir mecmuası”nda toplanmıştır.

Bunların bir kısmını, *Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler* adı altında neşreden⁴, sayın Prof. Dr. Kemal Eraslan'ın tespitleri çerçevesinde; “Divan-ı Hikmet'in yazma ve basma nüshalarındaki hikmet sayısı değişmektedir. En fazla hikmet, Kazan baskılarında biraraya getirilmiştir. Bir dörtlükte, Ahmet Yese-

² Seyyid Hasan Hâce Nâkibü'l-Esrâf Buhârî, *Müzekkir-i Ahbâb* ile: Hazini, *Cevâhirü'l-Ebrâr min Emvâci'l-Bihâr*'ın tek yazma nüshalarından naklen: Prof. Dr. Fuad Köprülü, *a.g.e.*, s. 22-24 ve; Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İst. 1971, C. I, s. 276-277.

³ Nitekim bkz.: Prof. Dr. Fuad Köprülü, *a.g.e.*, s. 63-64.

⁴ Prof. Dr. Kemal Eraslan, *Divân-ı Hikmet'ten Seçmeler*, Ankara 1983, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 546, 1000 Temel Eser Dizisi: 98, 504 s.

vî'nin 4400 hikmet söylediği ifade edilmiştir. Bu husus bir rivayet olarak kabul edilmelidir. Çünkü, gerek Divan-ı Hikmet'in yazma ve basma nüshalarından ve gerekse Ahmet Yesevî'ye aidiyeti ihtimal dahilinde olan hikmetlerin sayısı ikiyüz elliye aşmamaktadır. Ahmet Yesevî'nin menkıbevi hayatı, tesiri ve nüfuzu gözönüne alınırca, bu dörtlüğün yer aldığı hikmetin, O'na maledilmiş bir başka şahsa ait olabileceği düşünülebilir.”⁵

Öte yandan Divan-ı Hikmet'in, İslâmî Türk Edebiyatı sahasında Kutadgu Bilig'den sonra en eski örneği teşkil ettiği muhakkaktır. Bu anlayış içerisinde, Köprülü'nün; “Eski Halk Edebiyatının birçok unsurlarını alarak, İslâm ruhunu o unsurlarla -yani eski millî şekiller ve eski vezinlerle ifade eden ilk eser olmak bakımından da Divan-ı Hikmet'i, Tasavvufî Türk Edebiyatının en eski ve en mühim âbidesi saymak zaruretindeyiz.”⁶ hükmüne katılmak gerekir. Ahmet Yesevî hikmetlerinin temel hareket noktasını, “didaktizm,” yani öğreticilik teşkil eder. Nitekim burada; İslâmî esaslar, “ehl-i sünnet akidesi”nin ve tasavvufun özellikleri, incelikleri, tarikat usûlleri ile adâb ve erkânı, nefse hâkim olmak ve ölenlerden ibret alınarak dünyaya bağlanmamak gereği, kötülerden, kötülüklerden sakınarak iyi olmanın ve dervişliğin fazileti, daima şükretmenin önemi ve değeri, kâinatı yoktan var eden ve herşeyin yegâne sahibi olan Allah'ın ve O'nun sevgili resûlü Hz. Peygamber'in yolunun en yüce yol olduğunun ve o yoldan ayrılmamak gerektiğinin iyi bilinmesi gibi hususlar, öğretici bir şekilde anlatılmaktadır.

4 + 3 = 7 ve 4 + 4 + 4 = 12'li hece ölçüsü ile ve genellikle yarım kâfiyeli dörtlükler hâlinde yazılmış bulunan hikmetlerin dili, Türkçe'nin Hakanîye lehçesine yakın özellikler göstermektedir.

Nitekim:

Bismillâh dip beyân eyley hikmet aytıp
Tâliblere dürr ü güher saçtım muna
Riyâzetni katıg tartıp kanlar yutup
Min defter-i sâni sözün açtım muna⁷

tarzında, sözlerine besmele ile başlayarak; isteyenlere İslâmiyet'i iyice anlayıp öğrenmeleri için inciler, mücevherler saçtığını, yani çok değerli bilgiler vermeye çalıştığını dile getiren Hoca Ahmet Yesevî, “köngli sınık” dediği gönlü kırık, dertli kimselere merhem olunmasını, onların dertle-

⁵ *a.g.e.*, s. 42.

⁶ Prof. Dr. Fuad Köprülü, *a.g.e.*, s. 101-102.

⁷ Bu ve diğer metinler hk. bkz.: Prof. Dr. Kemal Eraslan, *a.g.e.*, s. 54 v.d.

rine çare bulunmasını, zulme uğrayan masumların yanında yer alınmasını, bencil olanlardan ise uzak durulmasını telkin eder.

Kayda körseng köngli sınık merhem bolgıl
 Andag mazlum yolda kalsa hemdem bolgıl
 Rûz-ı mahşer dergâhıga mahrem bolgıl
 Mâ ve menlik halayıkdın kiçtim muna

Gariplerin, kimsesizlerin gönlünü almayı, Hz. Muhammed gibi ülkeyi gezip yetimleri arayıp onlara yardımcı olmayı; buna karşılık dünyaya tapan, ona bağlanan soysuzlardan yüz çevirmeyi öğütleyen şu dörtlük de, aynı anlayışın devamı mahiyetindedir:

Âkil irseng garîblerni könglin avla
 Mustafa dik ilni kizip yetim kavla
 Dünya-perest nâ-cinslerdin boyun tavlâ
 Boyun tavlâp deryâ bolup taştım muna

Ahmet Yesevî'nin hikmetlerinde dikkati çeken hususlardan birisi de, merhum nihad Sami Banarlı'nın da ifade ettiği gibi; "İslâm'da şeriat (Âyet ve Hadisler'e dayalı kaideler) ile tarikat ayrılığı bırakmamış; İslâm şeriatini, en az tarikat erkânı (esasları) ölçüsünde tanıtarak, din ile tasavvufu sade ve basit söyleyişlerle birleştirmiştir."⁸ Bu hususta, herşeyin başının muhabbet, aşk olduğunu, onun için de, dini sadece şekilden ibaret gören, gönüle değer, önem ve öncelik vermeyen katı kalplilerden kaçıp, uzaklaşıp, ârif, olgun kimselerle birlikte bulunmak, aşk yolundan ayrılmamak gerektiğini telkin eden ve ancak o zaman Ulu Allah'ın, kullarını yüce katına yükselteceğini söyleyen şu dörtlük, seçkin bir örneği oluşturur:

Muhabbetsiz halâyıkdın her kim kaçsa
 Âriflerini sohbetide cevlân kılur
 Öртеп köyүр ışк yolıbda yaşın saçsa
 Sübhan İgem arş üstide mihmân kılur

Aşk'ın, Yüce Sevgili'nin yolu ise, sanıldığı kadar kolay aşılabilen bir yol değildir. Bu maksadı ifade için de: "Dostlar! Hz. İsmail gibi, Sevgili'nin yolunda en aziz varlığınız olan canınızı kurban etmeyince, yani kendinizi tam anlamıyla O'na vermeden; herşeyinizi ve hattâ canınızı bile O'nun yolunda fedâyâ hazır olmadan, "ben âşıkım!" diyerek yalan davaya, iddiaya kalkışmayın. Kısacası, Aşk'ın yolu çetindir; bu uğurda her türlü fedakârlığı göze almak gerekir" tarzında konuşmaktan kendini alamaz:

⁸ Nihad Sami Banarlı, *a.g.e.*, aynı c., s. 279.

Dîdar için cânını kurbân kılmagunça
İsmail dik dîdâr ârzû kılmang dostlar
Cândın kiçip tarikatke kirmegünçe
Âşık min dip yalğan da'vâ kılmang dostlar

Bunun yanısıra:

Mini hikmetlerim fermân-ı Sübhân
Okup uksang heme ma'ni-i Kur'ân
Mini hikmetlerim kân-ı Hadîs'dür
Kişi bûy iltmese bilgil habîsdür

tarzında hikmetlerin; Kur'an-ı Kerîm'in hükümlerini, Allah'ın yüce emirlerini ve Hz. Muhammed'in hadislerindeki ulu gerçekleri anlattığına, bunlara uymayanların ise, habîs, yani şeytan olduğuna temas eden Yesevî; Allah'ı bulmak ve O'na ulaşmak yolunda, yalvararak şunları söyler:

Tınmayın min hazretingde Allah disem
Zâr ingreben zâkir bolup Rabbî disem
Kulî bolup kullugıngda boyun sunsam
Bu iş birle yâ Rab sini tapkay mu min

(Hiç durmadan yüce huzurunda Allah desem
Ağlayıp, ineyerek seni anıp Rabbim desem
Kulun olup kulluğuna boynumu sunsam
Bütün bunlarla yâ Rab seni bulur muyum?)

Zekriyâ dik bu başınga erre koysam
Eyyûb dik bu tenimga kurtnı salsam
Mûsâ dik Tûr tagıda tâ'at kılsam
Bu iş birle yâ Rab sini tapkay mu min

(Zekeriya gibi bu başıma testere koysam
Eyyûb gibi bu bedenime kurtlar salsam
Musâ gibi Tur dağında ibâdet etsem
Bütün bunlarla yâ Rab seni bulur muyum?)

Yûnus dik deryâ içre balık bolsam
Yûsuf dik kuduk içre vatan kılsam
Ya'kup dik Yûsuf için köp yığlasam
Bu iş birle yâ Rab sini tapkay mu min

(Yunus gibi deniz içinde balık olsam
Yusuf gibi kuyu içinde vatan tutsam
Yakup gibi Yusuf için çok ağlasam
Bütün bunlarla yâ Rab seni bulur muyum?)

Bilindiği üzere, İslâmî inanış çerçevesinde, günahlardan sıyrılarak olgunlaşıp Hakk'a ulaşmak yolunda “tövbe etmek,” mühim bir hususu teşkil eder. Bunun taşıdığı değer ve önemi ifade maksadıyla kaleme aldığı şu dörtlükler ise, Yesevî'nin samimî duygularıyla bütünleşen bir çizgide, sağlam inancının açık delillerini oluşturur:

Tevbe kılıp Hakk'a yangan âşıklara
Uçmah içre tört arıgda şerbeti bar
Tevbe kılmay Hak yanmagan gâfillerga
Tar lâhidde katıg azab hasreti bar

(Tevbe edip Hakk'a yönelen âşıklara
Cennet içinde dört pınarda şerbet var
Tövbe kılmayıp Hakk'a yönelemeyen gâfillere
Dar bir mezarda kötü azap hasreti var.)

Uçmah mülkin ukgan kullar tevbe kılsun
Tevbe kılıp hazretiga yavuk bolsun
Hûr u kusûr gılmân vildân hâdim bolsun
Elvân elvân kiyer teşrîf hil'ati bar

(Cennet'i isteyen kullar tövbe kılsın,
Tövbe edip, Allah'ın huzuruna yakın olsun
Cennet köşklerinde melekler O'na hizmet kılsın
Tövbe edicilerin türlü türlü şeref giysileri var)

Namaz, rûze tevbe üzre barganlarga
Hak yolıga kirip kadem koyganlarga
Uşbu tevbe birle anda barganlarga
Yarlıkanmış kullar birlen sohbeti bar

(Namaz, oruç, tövbe üzere olanlara
Hak yoluna girip ayağını koyanlara
İşte bu tövbe ile âhirete varanlara
Bağışlanmış kullar ile sohbet var)

Ahmet Yesevî'nin, bu ve benzeri hikmet yüklü şiirleriyle, insana; her türlü taassuptan, fanatizmden, bağnazlıktan, tutuculuktan uzak bir şekilde gönül kapısını açtığı, sevgi ve nihayet aşk vâdisinde ruhlara heyecan, huzur ve saadet dolu ürperişlerle bütünleşen derin hazlar tattırdığı ve bunlara ulaşma yollarını gösterdiği muhakkaktır. Bu plâformda, ibadetlerin kalıpla, bedenle ve hele gösteriş olsun diye değil, kalple, yani gönülden hissedilerek yapılması; insana, insanlığa sevgi, hoşgörü çizgisinde kucak açılması ve sevmek için, önce sevmek gerektiğini çok iyi bilinmesi, herkese âdil davranılması ve bir hakkın ancak hak sahibine teslim edilmesi,

şu geçici dünyada mevki, makam, servet, şöhret hırsına kapılarak insanî değerlerin, asaletin, şeref ve haysiyetin, adalet duygusunun zedelenmesi, kibir, haset, çekememezlik gibi insanı ve insanî değerleri bitiren, yok eden kötü huy ve tavırlardan, seviyesiz tutum ve davranışlardan, fitne, dedikodu ve iftiradan uzak bulunulması, tam bir dikkat ve özenle telkin edilmekte, tasviye olunmaktadır.

İşte onun için de, nasıl bizden öncekiler sevaplarıyla, günahlarıyla birbir göçüp gittilerse, birgün sıranın bize de geleceği gerçeği asla hatırdan çıkarılmadan, nefsine uymaksızın her türlü kötülükten, bencillikten, iki yüzlülükten uzak bir şekilde tövbe edip, hayır ve iyiliklerle dolu bir şekilde yaşamak gerektiği inancı, şu dörtlüklerde dile getirilmektedir.

Bîdârlarga Hak rahmeti bolur yavuk
Bîdârlarnı köngli sınıuk közi yaşlık
Men menlikni cezâsını birgey tamuk
Tekebbürni dûzeh içre hâli düşvâr

(Uyanıklara, aklıbaşında kimselere Allah'ın rahmeti yakın olur
Böylelerinin gönlü kırık, gözü yaşlı olur
Bencil, yalnız kendisini düşünen kimselerin ise, cezası Cehennem olur

Kibirlilerin, Cehennem'de işleri ne kadar zordur)

Sindin burun yârânların kayan kitti
Bu dünyâga köngül birmey yığlap ötti
Ömring âhir boldı nevbet sanga yitti
Günâhınga tevbe kılğıl ey bed-kirdâr

(Senden önce dostların, sevdiklerin hani nereye gitti?
Bu dünyâya gönül vermeyip, ağlayıp göçetti.
Ömrün sona erdi, artık sıra sana geldi;
Günahına tövbe et, kendine gel sen ey günahkâr)

Nefs yolıga kirgen kişi rüsvâ bolur
Yoldın azıp tayıp tozup gümrâh bolur
Yatsa kopsa şeytân bile hemrâh bolur
Nefsini tipkil nefsinı tipkil ey bed-kirdâr

(Nefsinin yoluna giren, bencil kişi rezil olur
Azıp, yoldan çıkan, amaçsız gezip-tozan şaşkın olur
Böyleleri yatsa kalksa şeytan ile yoldaş olur
Nefsini tep, nefsinı tep, sen ey günahkâr)

Buna karşılık; her türlü gûnahtan, kötülükten, bencillikten uzak olanlara, bütün güzellikleriyle Cennet'in müjdesini vermekten de, kendini alamaz:

Mü'min kullar derd ü hâlet peydâ kıldı
 Hak yoluda cân ü dilni şeydâ kıldı
 Dünyâ taşlap âhiretin sûdâ kıldı
 Sûdâ kılsang hûr u gılmân barı tayyâr
 (İnanmış, samimî kullar, aşk derdini sergilediler
 Hak yolunda can ve gönüllerini deliye çevirdiler
 Dünyâyı; servet ve şöhret hırsını terkedip, âhireti satın aldılar
 Siz de böyle olursanız; Cennet'de, oradaki melekler de hazır sizi beklemektedir)

Nihayet, Hoca Ahmet Yesevî; bütün bu anlayış, düşünüş doğrultusunda, zaman zaman kendisiyle de hesaplaşmaktan geri durmayarak şunları söyler:

Hiç bilmedim niçük kiçti ömrüm mining
 Sorar bolsa min kul anda ne kılğay min
 Neteg bolğay yolga salsang min âcizni
 Sorar bolsa min kul anda ne kılğay min
 (Hiç bilmedim şu ömrüm nasıl geçti benim
 Âhirette Allah sorsa, ben âciz kul ne ederim?
 Nasıl olacak, ben âcizi yola salsan
 Âhirette Allah sorsa, ben âciz kul ne ederim?)
 Yoldın çıkıp azganımnı bilmedim min
 Hak sözünü kulağıma almadım min
 Bu dünyâdın kiterimni bilmedim min
 Sorar bolsa min kul anda ne kılğay min
 (Yoldan çıkıp, nasıl azdığımı bilmedim ben!
 Hak sözünü kulağıma almadım, dinlemedim ben!
 Bu dünyadan gidici olduğumu bilmedim ben!
 Âhirette Allah sorsa, ben âciz kul ne ederim?)
 Kul Hâce Ahmed bu dünyâda tevbe kılğıl
 Tevbe kılıp yol başıga barıp turgıl
 Hâs kullar dil azukungnı alıp yörgıl
 Sorar bolsa min kul anda ne kılğay min
 (Ey kul Hoca Ahmet! Gel artık, bu dünyada tövbe kıl sen!
 Tövbe kılıp yol başına varıp dur sen!

Allah'ın seçkin kulları gibi hayır, güzellik ve sevgilerle yürü, git sen!

Âhirette Allah sorsa, ben âciz kul ne ederim?)

Bu şiirler, estetik açıdan edebî hüviyetleri itibariyle, tam bir san'at eseri olmaktan uzak bulunmakla birlikte, öğretici ve eğitici muhtevaları bakımından büyük değer ve önem taşımışlar, o günlerden bugünlere, ruhanî ürperişlerle içten söyleyişler hâlinde, -bilhassa Orta Asya Türk bölgelerinde sevilip, benimsenerek bütün canlılığını korumuşlar, dillerden ve gönüllerden aktarılarak bizlere ulaşmışlardır. Samimiyetini, inanmış insanların saflığını, berraklığını ruhuna bütünüyle ve Türk'ün, kendine özgü dinî zerâfetiyle sindirmiş olan Hoca Ahmet Yesevî'nin seçkin kişiliğinde bulan bu Hikmetler'in, insanı, her türlü fanatizmden, bağnazlıktan, egodan, bencilikten, çıkarıcılık ve kabalıktan sıyrılmış; daha iyi, engin hoşgörülü, ahlâklı, zarîf, olgun ve tek kelime ile mükemmel bir seviyeye yükseltmek ve böylece onu, "üstün ve ideal bir varlık" hâline ulaştırmak yolunda esaslı bir mürşid, rehber, yol gösterici olduğuna şüphe yoktur.

Sözlerimizi; Yesevî'nin edebî ve fikrî dünyası ile bütünleşen hissî te-sirlerini, yüzyıllar boyu sürdüren Hikmetler'inden birisini teşkil eden ve; "Hak yolunda kendi varlığından bile geçerek, âdeta toprak olduğunu ve böylece Hz. Peygamber'e kavuştuğunu" dile getiren, şu anlamlı dördlüğü ile bitirelim:

Zâkir bolup şâkir bolup Hak'ın taptım
Şeydâ bolup rüsvâ bolup candın ötdin
Andın sonra Vahdet meydin katre tattım
Hemdem bolup yir astıga kirdim mına

(Zikreyledim, şükreyledim Hakk'a yalvardım, ben!
Deli oldum, ayıplandım candan geçtim, ben!
Sonra, Birlik şarabından damla içtim, ben!
Girdim toprak altına, bir oldum Hz. Muhammed'le ben!)